

HÜVEYDA ESERLERİNDE KLASİK DOĞU EDEBİYATI FİGÜRLERİNİN ETKİSİ

Majidova Diyora Abdumalik qizi*Mirza Uluğbek Adındaki Özbekistan Millî Üniversitesi**Özbek Filolojisi Fakültesi**Filoloji ve dil öğretimi: Özbek dili*diyoramajidova30@gmail.com

Öz. Makalede Hüveyda eserinde yer alan klasik doğu edebiyatı örneklerinden bahsedilir. Hocası saydığı, Baba Rahim Meşreb, Sufi Allahyar, Ahmed Yesevi eserlerinden etkilendiğini söylüyor. Bu yazımızda Hüveyda'nın öğretmenlerinden aldığı bilgileri onun hayatı, edebi şahsiyeti, eserleri ve düşüncesine etkisinin izleri hakkında bazı şiirleri örneği üzerinden ele alacağız.

Anahtar kelimeler. Hoca Nazar Hüveyda, Divan, Tasavvuf, Aşk, İnsan-ı kamil.

Hüveyda'nın yaratıcı mirası araştırıldığında, şairin Ahmed Yesevi, Ali Şir Nevai, Baba Rahim Meşreb, Sufi Allahyar gibi ünlü şahsiyetlerin eserlerine titizlikle hakim olduğu görülüyor.

Hüveyda, tasavvufu yeni bir tarikat yaratmamış, tasavvufun ileri fikirlerini Nakşibendi tarikatı etrafında uyumlu hale getirmeye, toplumu çürüme ve dağınıklıktan kurtarmaya, imanla mükemmel bir insan oluşturmanın yeni yönlerini bulmaya çalışmıştır. Eserinde İmam Gazali, Abdülhalık Gucdüvani, Ahmed Yesevi, Bahaüddin Nakşibendi, Necmeddin Kübra, Abdurahman Cami, Ali Şir Nevai, Baba Rahim Meşreb, Sufi Allahyar, Fuzuli gibi ünlü mutasavvıfların fikirleri özel bir yer tuttu. Eserlerindeki figüratilik ve sanatsallık, insanlık, aydınlanma ve adalet düşünceleriyle birleşerek yeni bir önem kazandı.

Hüveyda'nın tasavvufi ibareleri, şiirsel üslubu daha çok Ahmed Yesevi ve Meşreb yolunu benimsediğini göstermiştir. Birkaç gazelini de Meşreb'e nazire yazmış: "Kuyar", "Kuygay" redifli gazelleri (Meşreb'da "ortar" redifi de yazılmış), "O'zim" redifli şiiri (Meşreb'da "O'zim" redifli iki gazel ve muhammes mevcud), "Uçrabman" redifli gazeli gibilerini görmek mümkündür.

Şair, "Mano" redifli gazelini Ahmed Yesevi'ye nazire olarak yazmıştır.

Hüveyda, büyük seleflerinin sanatsal becerilerine iyice hakim oldu, onların eserlerine muhammesler bağladı, tasavvufi şiirlerinden ilham aldı ve ölümsüz eserler yarattı.

Ahmed Yesevi'nin:

Cenazemin arkasından taşlar atın,
Ayakımdın tutup mezara getirin.
Hak'ka kulluk etmedin diye tekmeleyin,
U sebebdin Hak'ka ibadet etmeye geldim ben.
şiiirinden ilham alarak, kendinin ünlü
... İp bağlap sürükleyin ayakımdın mezara gidene kadar,
Kim beni görürse, Allah'a ağlasın ibret olarak.
Şumlığındın kurtulduk diye tüm piru genç
Tabutumun arkasından taş atın kulfet yaparak...
gazelini yazdı.

Hüveyda'nın eserlerinde onun yakın çağdaşı öğretmeni Sufi Allahyar'ın tesevvufi eserlerinden, gazellerinden ve dörtlüklerinden güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bu etki şairin Sufi Allahyar'ın:

Ezdi göğsüm, deldi göğsüm doği hicranım benim,
Bu acıda, bu gamda çıkmamış canım benim -
diye başlayan gazelina bağladığı muhammeste açıkça görölmektedir:
Söyleme dünya yüzünü lalegun etti bahar,
Çaşmi hunbori Hüveyda'ya nazar et hey nigor,
Sen eđer merhemet etmezsen muşkul olur bu kor,
Söyler Allahyar ağlar zor her layli nahor,
Aşk tiği dökse keşke kanım benim.

Gariblerin kalbini incitmemek Yesevilik'in ana fikirlerinden biriyken, gönül zikri, gönül ziyareti Nakşibendiye'nin özünü tanımlayan özelliklerden biridir. Bu meslekte olanlar, insan kalbı Allah sevgisinin kutsal mekanıdır. Dolayısıyla kalbe münasebet, Ka'be'ye münasebet olarak değerlendirilmektedir.

Meşreb'in dünya görüşüne göre dünyada Allah'ı kalbinde zikreden her insanın dilini tavaf etmek gerekir:

Tavafi alemi dil et dünyada her başardın sen
Eđer bir dilni kırsan, yuzar Ka'be kırılmaz mı?

Bir müminin dilini kırmak, yüzlerce Kabe'yi yıkmak kadar büyük bir günahdır. Zaten bir kişinin dilinin yaralanmasıyla yüzlerce kalp sarsılıyor.

Hüveyda da, dul, biçare ve miskinlerin menfaatini himaye etmekte ve bir garibin gönlünü sevindirmenin, zorluklar çekerek mukaddes Kabeyi ziyaret etmekten daha efdal olduğunu vurgulamaktadır:

Bir garib gönlünü şad aylasang,
Yol basıb, Ka'ba sari barmak abas.

Hüveyda'nın "Nefsin seni zor bela" ile başlayan gazeli, klasik Özbek

edebiyatının en nadiren şiiirlerinden biridir:

Nefsin seni zor bela, elbette, vur ayak ona.

Her zaman seni ateşe verir, zinhar verme fikir ona.

Gazelin ilk satırından Hüveyda'nın dünya görüşü Yesevi'nin nefsin tehlikelerine karşı "nefsi tekmele, nefsi tekmele" uyarısıyla uyum içinde olduğu açıktır. Nefse ayak vurmak, nefsin köpeğini, nefsin şeytanını tekmelemek ve onun üstesinden gelmek demektir. Tam tersine, ona bakmak cehenneme mahkum eder. Bu gazel, Hüveyda'nın Yesevi tarikatının en yakın hayranlarından biri, Yesevi Hazretleri'nin sevgi dolu takipçilerinden biri olduğunu gösteriyor.

Sonuç

Hüveyda, şiiirlerinde daima var olan didaktik yönüyle insanlara samimi öğütler vermeyi amaçlamıştır. Kamil insan makamına ulaşmak ise Hüveyda'nın amaçlarının başında yer almaktadır.

KAYNAKLAR:

1. Hüveyda, H. N. *Divan*, Özbekistan Bilimler Akademisi Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü, yazma no: 12312.
2. Özbek edebiyatı tarihi, Beş ciltlik, Özbekistan İlimler Akademisi Ali Şir Nevai Dil ve Edebiyat Enstitüsü, "Fen" yayınevi, Taşkent. 1998
3. Yesevi, H. A. *Divan-ı Hikmet*. Yay. Haz. Prof. Dr. İbrahim Hakkul, Dr. Nadirhan Hasan, Taşkent, "Maveraünnehir" Yayınevi, 2006
4. Vahid Zahidov, *Hayat Bahş Bediiyat Teraneleri*, Taşkent. 1975
5. Tohtasin Calalov, *Gozallik Alamida*, Taşkent. 1979